

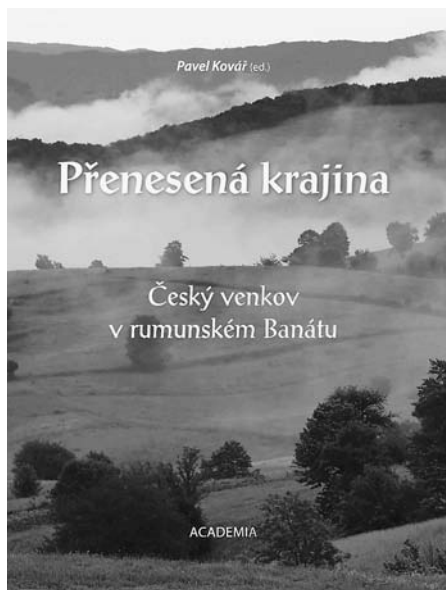
Pavel Kovář (ed.): Přenesená krajina. Český venkov v rumunském Banátu

Rumunský Banát asi není třeba příliš představovat, především těm, kdo vyhledávají zajímavé destinace. Jak píše v úvodu své kapitoly jedna z členek autorského týmu publikace *Přenesená krajina*: „Podle ideálních představ leží někde v Karpatech, jako tajemná země plná lesů, hor a skal, nezkrocených potoků a neprošlapaných cest, kde můžete nejen zabloudit, ale potkat i medvěda nebo vlka, stáda skotu, žebříňáky s fúrou sena, babky v krojích, prostě vedle zážitků přírodních vstoupit do nedávno zmizelého světa, přesněji zapomenutého světa někdejší české vesnice.“ V současnosti je však situace poněkud méně romantická, protože civilizace dostihuje i tyto končiny.

A jak se mohly české vesnice ocitnout v Rumunsku? Ve 20. letech 19. století odešlo z našeho území zhruba 80 rodin (později odcházely i další), které se nechaly zlákat sliby agentů obchodníka s dřevem o přidělu půdy pro vlastní hospodářství, osvobození od daní apod. V letech 1823–30 bylo založeno 12 vesnic, do současnosti se jich udržela polovina.

Není velkým překvapením, že mladá generace není ochotna žít ve skanzenu a že se vesměs vrací zpátky do původní vlasti, čímž se početnost zdejší populace snížila o třetinu. Políčka, louky, pastviny a sady přestávají být hospodářsky využívány, krajina je modernizována asfaltovou sítí cest k větrným elektrárnám... Život a s ním i krajina Banátu se mění.

Na pozadí probíhajících změn je tak jasný význam publikačního úkolu, který si stanovila skupina vědců pod inspirační rolí prof. Pavla Kováře – zachytit a zdokumentovat co nejvíc z tohoto mizejícího světa. Podařilo se vytvořit multidisciplinární týmy z pracovníků Univerzity Karlovy, Mendelovy univerzity, Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné

zahradnictví, Národního muzea a několika dalších organizací, a na výzkum získat finance z různých zdrojů (Interní grantový projekt Národního muzea v letech 2007–10, Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost v letech 2011–14 i další, vlastní zdroje jednotlivých autorů). Velmi oceňuji, že kromě vědeckých článků v odborných časopisech bylo 35 autorů ochotno vytvořit výslednou populárně-naučnou knihu, která čtenáře provede územím Banátu, až má pocit, že ho sám navštívil.

Kniha s rozsahem 272 stran je rozdělena do 19 kapitol, které doplňuje resumé, věcný, místopisný a jmenný rejstřík. Jednotlivé kapitoly se zabývají krajinou, změnami osídlení, kulturou, lidovou architekturou, ovocnářstvím, půdou, lesy, loukami i pastvinami, úhory, hmyzem, globalizací a větrnou energií.

Změnám krajiny a osídlení je věnována jedna z úvodních kapitol. Kromě historie osídlení zaujme přehlednou tabulkou vývoje počtu obyvatel v obcích mezi lety 1830 a 2009. Nejvíce obyvatel žilo v Gerniku v r. 1930, a to 1 389, zatímco v r. 2009 jich bylo jen 500. V dalších dvou obcích klesl počet obyvatel dokonce na 100. Složitý historický vývoj i ovlivnění několika národnostmi dokládá také tabulka se jmény obcí v češtině, němčině, maďarštině a rumunštině. Tak např. obec Svatá Helena má maďarské jméno Dunaszentilona, obec Gernik nese německý název Weizenried a maďarské Szorenyibuzás a Bígr se v němčině nazývají Schnellersruhe.

Vývoj krajiny od 50. let 19. století do r. 2009 názorně ukazují čtyři mapy jejího využití. Na nich je vidět, jak byly zdejší původní pralesy nahrazeny kulturní zemědělsko-lesní krajinou s velmi jemnou mozaikovitostí (která vznikla díky snaze o spravedlivé rozdělování půdy osadníkům s ohledem na její kvalitu). Na základě klimatických faktorů, reliéfu, půdních poměrů a využití byla zpracována také typologie současné krajiny Banátu, která rozlišuje pět krajinných typů.

Čtenáře určitě zaujme sada srovnávacích fotografií, jež ukazují stejné pohledy na krajinu či stavby v r. 1964 (kdy zde působili pracovníci Etnologického ústavu Československé akademie věd) a o 50 let později. Většinou k výrazným změnám nedošlo, jen v krajině je na mnohých místech již patrné její zarůstání. Z laického pohledu se mi zdá, že je i velmi dobře zpracován vývoj obytných domů a jejich dělení na střeoevropské a balkánské dispoziční uspořádání, včetně názorných ukázek přestaveb vybraných domů. Víte třeba, co je konk?

Velké ocenění si zaslouží kapitola věnovaná ovocnářství, protože tak, jak staré a krajové odrůdy zmizely z mnoha koutů naší země, je jejich další existence ohrožena i v Banátu. Je škoda, že průzkum probíhal jen tři roky, jistě tak zůstaly mnohé zajímavosti ještě neobjeveny. K této kapitole mám pouze jednu výtku – proč si každá nově objevená krajová odrůda nezasloužila k popisu také fotografii?

V souvislosti se současnou snahou o obnovu biodiverzity středních lesů v České republice je velmi cenná kapitola o obhospodařování lesů v okolí Svaté Heleny. Zde totiž stále funguje jak přepásání, tak výmladkové hospodaření. To je podrobně popsáno, včetně praktické ukázky „těžby na jednu nádrž“, kdy je velikost těžené plochy a také délka těžby limitována kapacitou benzinové nádrže motorové pily. Více paliva se totiž zřejmě kvůli namáhavosti práce do lesa nebrává. Zajímavá je také zmínka o častých lesních požárech. Jde o jeden z důsledků současného vyliďňování zdejší krajiny, kdy zbylí hospodáři zajišťují její údržbu alespoň občasným vypalováním.

Při průzkumu území byla pozornost věnována také významným a mohutným

1 Kontrast starého a nového v krajině: jedna z 21 větrných elektráren, patřících italské firmě Enel Green Power Romania s. r. l., o výšce 140 m a s výkonem 3 MW (2013). Tyčí se nad sady a pastvinami u obce Svatá Helena. Foto J. Vojta

soliterním stromům, kterých bylo zmapováno 692. Z 23 zaznamenaných druhů je nejhojnějším stromem hrušeň polníčka (*Pyrus pyraeaster*).

Bohužel mé očekávání nesplnila kapitola Svatohelenské louky a pastviny. Hned v úvodu se dočteme, že celková rozloha polopřirozených luk v České republice je 13 % zemědělské půdy, což převyšují jen Slovinsko a Rumunsko. Je to velmi zavádějící, pokud si uvědomíme, že u nás převažují druhově chudá „loukopole“, naprosto nesrovnatelná s většinou travních porostů v uváděných zemích. Následující popis tří typů travinných společenstev, mokřadů a prameniště považují za nedostatečný. Chybějí také základní informace o metodice práce – jak velká rozloha byla zkoumána, kolik druhů bylo na území nalezeno celkem (bez toho nemají údaje o počtu nalezených taxonů v daném typu společenstva dostatečnou vypovídací hodnotu), kolik bylo zapsáno fytoocenologických snímků. Není ani zdůvodněno, proč se popis týká pouze okolí Svaté Heleny, ani uvedeno, jak aspoň přibližně vypadají louky a pastviny v okolí dalších obcí. Postrádám také bližší data o výskytu a četnosti alespoň některých luč-

ních druhů. Jen z několika popisů k fotografiím se dozvíme, že doposud hojnými druhy jsou orchideje pětiprstka žežulník (*Gymnadenia conopsea*) nebo u nás již vyhynulý vstavač štěničný (*Orchis coriophora*), což jsou ostatně jedny z mála druhů uvedených i českým jménem. Většina je psána pouze vědecky, takže nebotanik text rovnou přeskočí. Přitom v ostatních kapitolách (až na úhory a zoologii) jsou u výčtu druhů uváděna jména česká i vědecká. Nejsem ani přesvědčená, že srovnání banátských luk s loukami bělokarpatskými bylo zvoleno šťastně. Text je navíc psán více z pohledu Bílých Karpat než studovaného území v Rumunsku. Možná by odlišné výsledky přineslo srovnání méně než 200 let starých banátských travních porostů místo se společenstvy jihozápadní části Bílých Karpat (která jsou starší o několik staletí až tisíciletí) se společenstvy z Moravských Kopanec nebo slovenských kopanic. Ta se totiž nacházejí také v poměrně mladé krajině, která byla kolonizována přibližně o století dříve než Banát.

Zajímavé je zpracování kapitola věnovaná úhorům. Vysvětluje a několika grafy dokumentuje probíhající sukcese a před-

stavuje výsledky statistického testování ekologických faktorů, které mohou ovlivnit druhové složení. Jako klíčové se ukázaly chemismus půdy, vypalování a stáří úhory.

Zaujala mne rovněž kapitola Hmyzí konstruktéři vegetace, v níž je popsána důležitá role mravenců, kteří přeskupují půdní vrstvy a transportují i semena. Poslední kapitoly charakterizují nejvýznamnější druhy mravenců a brouků.

Přes některé komentované nedostatky je publikace velmi zdařilá a má nedoceníitelný dokumentační význam. Není totiž jisté, jak dlouho ještě z tohoto dědictví budeme schopni čerpat ani kolik se toho podaří uchovat dalším generacím. Asi není třeba nic dodávat k jedné z posledních vět v závěru knihy: „Lze jen doufat, že mladá generace si uchová kořeny k místům zrození, a ti, co odešli do České republiky, se na stáří vrátí do rodné obce.“

**Academia, Praha 2019, 272 str.
Doporučená cena 650 Kč**

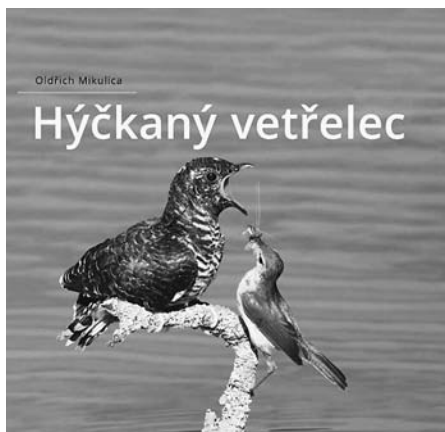
Libor Schröpfer

RECENZE

Oldřich Mikulica: Hýčkaný vetřelec

Shodou náhod se mi dostala do ruky kniha, která nemůže nechat nikoho lhostejným. Amatérský ornitolog a hlavně fotograf Oldřich Mikulica v ní představuje objekt svého celoživotního zájmu – kukačku obecnou (*Cuculus canorus*). Jeden z mála druhů ptáků známý díky svému hlasu (je po něm pojmenována v neskutečném počtu nejrůznějších světových jazyků) po celé Evropě. Dovolují si tvrdit, že v dnešní době, kdy děti mají často odtažitý vztah k přírodě, patří kukačka k nemnoha ptákům, které znají.

Co všechno však o tomto skrytě žijícím druhu víme? Parazitický druh, zimující v tropické Africe, požírající i ty největší a nejchlupatější housenky. Domnívám se, že i mezi zkušenými ornitology není mnoho takových, kteří by měli hlubší znalosti. Není totiž jednoduché kukačku v jejím středoevropském životě sledovat, o životě na afrických zimovištích ani nemluví. Telemetrie, satelitní nebo pozemní, dnes dokáže rozluštit nejedno tajemství, přesto pro většinu lidí, kteří se o ptáky zajímají, to není úplně ono. Chybí oční kontakt, pozorování, napětí, emoce. A právě v tento okamžik vstupuje na český trh kniha, která v podobných mutacích vyšla v několika světových jazycích. Kniha, která vše, o čem jsem před chvílí psal, nabízí měrou vrchovatou. Je až neuvěřitelné, že i nejintimnější pohledy do kukaččího života se dají zachytit s takovou precizností. Jen stěží si asi dovedeme představit, kolik úsilí, času, finančních prostředků a nervů stálo vyfotografovat všechny fáze života našich kukaček v jihomoravské krajině. A je skutečně

výjimečné, že to byl, alespoň zpočátku, sám O. Mikulica se svým fotoaparátem, který pronikl do tajů života kukaček natolik, že si u něj nakonec podávali dveře profesionální ornitologové, od nás i ze zahraničí. Nesmím na tomto místě zapomenout na podporu jeho rodiny i mnoha přátel, kteří mu s výzkumem kukaček pomáhali.

Tento příběh o skromném českém amatérovi, který díky píli, možná i trochu díky štěstí, dosáhl takového věhlasu, je vlastně obecným návodem, jak uspět i v té nejtěžší konkurenci. Věřit ve vlastní síly, nevzdávat se, neustále se snažit dosáhnout lepších a lepších výsledků, překonat nejeden neúspěch. Vždyť takový vzorec má všeobecnou platnost, pro každého z nás, ať už se snažíme o cokoli. Jde podle mne o nejsilnější poselství představované výpravné knihy, kde čtivý text jen doplňuje úžasné fotografie ze života kukačky obecné.

Obrazová část má takovou vypovídací hodnotu, že bych musel komentovat jednu fotografii po druhé, a to by recenzii neúměrně prodloužilo. Proto jen uzavřu – mohu tuto publikaci vřele doporučit nejen ornitologům, ale všem milovníkům přírody. Jejím pořízením získáte knihu plnou neopakovatelných snímků a zároveň vzdáte hold jejímu tvůrci. I když je O. Mikulica držitelem mnoha ocenění za své dřívější fotografie s přírodovědnou tematikou, tímto přiblížením života kukačky obecné se zařadil do galerie toho nejlepšího, co česká amatérská ornitologie v posledních desetiletích vyprodukovala.

**Vydal autor vlastním nákladem
za podpory České společnosti
ornitologické, Praha 2019, 192 str.
Knihu lze zakoupit v ČSO nebo přímo
u autora (oldrich.mikulica@email.cz).
Doporučená cena 599 Kč**

1 Právě vylíhlé mládě kukačky obecné (*Cuculus canorus*) v hnízdě jednoho z častých hostitelů na našem území – rákosníka obecného (*Acrocephalus scirpaceus*). Foto O. Mikulica

